

De Erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen

Peer-reviewed author version

DECLERCK, Charlotte (2017) De Erfwet 2017 in het licht van het na te streven evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen. In: CDR - Christen-Democratische Reflecties, 3(5), p. 89-96.

Handle: <http://hdl.handle.net/1942/25533>

DE ERFWET 2017 IN HET LICHT VAN HET NA TE STREVEN EVENWICHT TUSSEN DE LANGSTLEVENDE ECHTGENOOT EN DE KINDEREN

door Charlotte Declerck (UHasselt)

2017 staat nu al geboekstaafd als een heel bijzonder jaar in het domein van het familiaal vermogensrecht. De reeds lang beoogde hervorming van het erfrecht wordt middels de Erfwet van 31 juli 2017 (hierna Erfwet 2017) eindelijk gerealiseerd.[1] Met de inperking van de erfrechtelijke reserve, de invoering van het principe van een reserve in waarde, de versoepeling van het verbod van erfovereenkomsten en de herformulering van het evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de erflater brengt de wetgever het erfrecht bij de tijd en wordt een antwoord geboden op de toenemende diversiteit in samenlevingsvormen (in het bijzonder de toename van nieuw samengestelde gezinnen) en de wens van de burger tot grotere autonomie en keuzevrijheid.[2]

Maar is het finaal door de wetgever geformuleerde antwoord ook afdoende? Zowel tijdens de besprekingen in de werkgroep erfrecht als tijdens de parlementaire werkzaamheden uitten enkele academici, en in navolging hiervan ook enkele Kamerleden, de vrees van een ‘giftige cocktail’ waarbij de positie van de langstlevende echtgenoot al te zeer wordt versterkt ten nadele van de kinderen van de erflater.[3] De regeling zou volstrekt onevenwichtig zijn en haaks staan op de maatschappelijke realiteit waarbij de relatie tussen partners een eerder volatiel karakter heeft, terwijl de relatie met de kinderen eeuwigdurend is en aldus de dood overstijgt.

Ik maak graag van deze tribune gebruik teneinde te verduidelijken dat het evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen in het raam van de globale hervorming van het erfrecht wel degelijk is gevrijwaard. Teneinde deze stelling te ondersteunen worden achtereenvolgens (I) het wettelijk erfrecht (ook nog erfrecht ‘*ab intestato*’ genoemd, dit is wanneer een persoon sterft zonder een testament of een andere beschikking te hebben gemaakt), (II) de erfrechtelijke reserve (III) en de mogelijkheid tot het sluiten van een globale erfovereenkomst onder de spreekwoordelijke loep genomen.

Wettelijk erfrecht

De Erfwet 2017 wijzigt het door de wetgever reeds in 1981 uitgetekende evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de erflater als dusdanig niet: de langstlevende echtgenoot verkrijgt het vruchtgebruik van de gehele nalatenschap, terwijl de kinderen de blote eigendom verkrijgen (art. 745bis §1 eerste lid BW). Hierbij oefent de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik uit over alle nalatenschapsgoederen, ongeacht de oorsprong van deze goederen en dus ongeacht of de erflater deze goederen heeft verkregen vanuit zijn familie door schenking, testament of erfenis (zgn. familievermogen) dan wel zelf heeft opgebouwd (zgn. gezinsvermogen).

Een lid van de werkgroep heeft voorgesteld dit erfrecht in die zin te hertekenen dat voortaan een onderscheid zou worden gemaakt tussen de gezinswoning, het gezinsvermogen en het

familievermogen.^[4] Concreet zou dit betekenen dat de langstlevende in samenloop met de kinderen van de erflater weliswaar het vruchtgebruik op het gezinsvermogen zou verkrijgen, maar niet langer op het familievermogen. Behoort de gezinswoning en het huisraad evenwel tot het familievermogen, dan zou de langstlevende echtgenoot hiervan eveneens het vruchtgebruik verkrijgen.

Een grote meerderheid wees dit voorstel terecht af. Het voorstel is geschikt voor welstellende echtgenoten met uitgebreide familievermogens en groot gezinsvermogen, maar is problematisch voor minder familiekapitaalkrachtige echtgenoten waarbij het vruchtgebruik op het gezinsvermogen onvoldoende is om de levensstandaard na overlijden te garanderen. Het is niet meer van deze tijd om een onderhoudsvordering te moeten instellen teneinde diezelfde levensstandaard te kunnen garanderen. Het voorstel druist ook in tegen de wens van de meeste echtgenoten om – zeker bij kleine en middelgrote nalatenschappen – de voorrang aan de langstlevende te geven. De meeste echtgenoten wensen in eerste instantie voor elkaar zorg te dragen en dit over de dood heen (de verzorgingsgedachte). De wetgever mag van deze verzorgingsgedachte uitgaan. De omvang van de nalatenschap waarvan de langstlevende echtgenoot het vruchtgebruik verkrijgt wordt hoe dan ook ingeperkt door de wijziging van de regels inzake inbreng.

Daar waar de langstlevende echtgenoot krachtens de huidige erfrechtelijke regels ook het vruchtgebruik uitoefent op de aan inbreng onderworpen schenkingen, en dus op schenkingen die op voorschot van erfdeel aan de kinderen zijn gedaan, is dit in het nieuwe erfrecht niet langer het geval (cf. huidig art. 858*bis* BW). De langstlevende echtgenoot wordt immers vreemd aan de verrichtingen van inbreng. De langstlevende echtgenoot kan niet langer de inbreng vorderen van schenkingen die op voorschot van erfdeel zijn gedaan aan de kinderen van de erflater (nieuw art. 858*bis* §2 BW). Omgekeerd kunnen de kinderen dit ook niet langer vorderen van schenkingen die aan de langstlevende echtgenoot zijn gebeurd. De langstlevende en de kinderen houden elkaar aldus in evenwicht (nieuw art. 858*bis* §1 BW). De keuze van de wetgever is verantwoord. De doelstelling van de regels inzake inbreng is immers gelegen in het waarborgen of herstellen van de gelijkheid tussen de wettelijke erfgenamen. Deze doelstelling is moeilijk te vatten in de relatie tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen. Hun relatie kan moeilijk in termen van gelijkheid worden benaderd omwille van hun fundamenteel verschillende erfrechtelijke aanspraak.^[5]

De afschaffing van de inbrengrechten en -plichten wordt gecorrigeerd voor schenkingen waarvan de erflater zich het vruchtgebruik heeft voorbehouden. In dit geval verkrijgt de langstlevende een nieuwsoortig wettelijk recht van voortgezet vruchtgebruik, zij het dat dit slechts geldt voor schenkingen die werden gedaan op een tijdstip waarop de langstlevende reeds de hoedanigheid van echtgenoot had (nieuw art. 858*bis* §3 BW). In het andersluidende geval geniet de langstlevende dit recht van voortgezet vruchtgebruik niet. Ook dit heeft alles te maken met het zoeken naar een evenwicht tussen beide partijen.

De opdeling van de volle eigendom in vruchtgebruik en blote eigendom is niet steeds verenigbaar met een doeltreffend vermogensbeheer. Daarenboven kunnen erfgenamen deze splitsing als een beperking van hun erfrecht ervaren waardoor zij in een afhankelijke positie worden gebracht. De wetgever heeft daarom reeds in 1981 voorzien in een praktische oplossing die de belangen van beide partijen kan verzoenen, namelijk de omzetting van het vruchtgebruik. Komt de langstlevende echtgenoot in samenloop met de kinderen van de erflater, dan kunnen zowel de langstlevende als

de kinderen de omzetting vragen. In het huidige erfrecht bestaat er geen absoluut recht tot omzetting (art. 745^{quater} §1 BW). De familierechter beschikt over een appreciatiemarge bij de beoordeling van een omzettingvordering. De rechter kan nagaan of de omzetting aan een van de partijen een onverantwoord voor- of nadeel zou verstrekken en is aldus niet verplicht de omzetting toe te staan. Zonder toestemming van de langstlevende echtgenoot kan de familierechter evenwel nooit een eis tot omzetting van het vruchtgebruik op de gezinswoning en het huisraad inwilligen (art. 745^{quater} §4 BW).

De Erfwet 2017 creëert een absoluut recht tot omzetting van het vruchtgebruik in nieuw samengestelde gezinnen. Het vruchtgebruik zal voortaan worden omgezet op het eerste verzoek van de langstlevende echtgenoot of een niet-gemeenschappelijk kind, zij het voor zover dit binnen de wettelijk bepaalde termijn wordt gevraagd (nieuw art. 745^{quater} §1/1 BW). Bij gebrek aan akkoord wordt het vruchtgebruik omgezet in een aandeel van de nalatenschap in volle eigendom. Na het verstrijken van deze termijn kan de omzetting van het vruchtgebruik nog steeds worden gevraagd, maar zal, in geval van onenigheid tussen beide partijen, de familierechter over een appreciatiemarge beschikken. De langstlevende echtgenoot behoudt in ieder geval steeds het vetorecht tegen de omzetting van het vruchtgebruik van de gezinswoning en het daarin aanwezige huisraad.

Ter verantwoording van de creatie van dit absoluut recht tot omzetting worden de vaker voorkomende conflicten tussen de langstlevende en de niet-gemeenschappelijke kinderen aangehaald.^[6] Deze verantwoording overtuigt evenwel niet. Ook tussen een langstlevende echtgenoot/ouder en zijn kinderen kunnen diezelfde conflicten ontstaan. Nochtans behoudt de familierechter dan wel een appreciatiemarge. Bovendien zijn ‘absolute rechten’ heel vaak niet heilzaam en vormen zij geenszins steeds en in alle concrete gevallen een billijk en rechtvaardig antwoord. In deze optiek moet de keuze van de wetgever worden betreurd. De creatie van het absoluut recht tot omzetting kan evenwel niet anders worden gezien dan als uitvloeisel van de permanente zoektocht van de wetgever naar een billijk evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de erflater en als zgn. toegift voor het behoud van het vetorecht van de langstlevende echtgenoot inzake de gezinswoning en het huisraad.

De Erfwet 2017 verhelpt niet aan de actuele problematiek van de waardering van het vruchtgebruik. Niet alleen de huidige lage OLO-rentevoeten op lange termijn en de grote verschillen met de rendementsrentevoeten van de goederen waarop het vruchtgebruik kan rusten, maar ook de in de praktijk quasi automatische toepassing van de omzettingstabellen, verzwakt de erfrechtelijke positie van de langstlevende echtgenoot.^[7] In samenlezing met de invoering van het absoluut recht tot omzetting in nieuw samengestelde gezinnen is dit te betreuren.

Erfrechtelijke reserve

De pleitbezorgers van de stelling dat de hervorming van het erfrecht een achteruitstelling van de kinderen ten voordele van de langstlevende echtgenoot inhoudt, grijpen daartoe in de eerste plaats de wijziging van de regels inzake de erfrechtelijke reserve aan. Waarover gaat het?

In het nieuwe erfrecht wordt de ascendentenreserve afgeschaft en maakt deze plaats voor een onderhoudsvordering ten laste van de nalatenschap (nieuw art. 205^{bis} §2 BW). De reserve van de kinderen wordt ingeperkt tot een onveranderlijk vast breukdeel van de helft van de nalatenschap en dit ongeacht het aantal kinderen dat de erflater nalaat (nieuw art. 913 §1 BW). De abstracte reserve

(dit is het vruchtgebruik op de helft van de nalatenschap) en de concrete reserve (dit is het vruchtgebruik op de gezinswoning en huisraad) in hoofde van de langstlevende echtgenoot blijven behouden, zij het dat de voorwaarden tot onterving van de langstlevende echtgenoot bij feitelijke scheiding enigszins worden versoepeld (nieuw art. 915*bis* §3 BW).

De erfrechtelijke reserve van de kinderen is behouden. De keuze is verantwoord vanuit de familiale solidariteit en vanuit de overtuiging die maatschappelijk nog heel sterk leeft dat kinderen de evidente en natuurlijke erfopvolgers van hun ouders zijn.^[8]

De herleiding van de reserve tot een onveranderlijk vast breukdeel van de helft van de nalatenschap is eveneens verantwoord. Het huidige erfrecht waarbij de erflater in geval van samenloop van een langstlevende echtgenoot en drie of meer kinderen slechts vrij kan beschikken over 1/8 van de nalatenschap in volle eigendom en 1/8 in blote eigendom van de nalatenschap is het voorbeeld bij uitstek van een volstrekt gedateerd onevenwicht tussen de belangen van alle betrokken partijen. De nieuwe omvang van de reserve van de kinderen biedt een antwoord op de wens van de burger tot een grotere autonomie en keuzevrijheid die toelaat te antwoorden op de diversiteit in de samenlevingsvormen en de toename aan nieuw samengestelde gezinnen. Dit is ten slotte in lijn met de internationale tendensen die in de rechtsvergelijking kunnen worden vastgesteld.^[9]

De erfrechtelijke reserve van de kinderen wordt niet alleen ingeperkt, maar verandert ook fundamenteel van aard. Hun reserve is niet langer in natura, maar in de regel in waarde. In geval van aantasting van hun reserve, kunnen zij uitsluitend aanspraak maken op een schuldvordering in geld en niet op de goederen zelf (nieuw art. 920 §2 BW). De reservataire erfgenaam wordt een gewone schuldeiser.

Hierop geldt slechts één uitzondering, met name voor legaten waarvan de begunstigde geen wettelijke erfgenaam is (nieuw art. 920 §4 BW). Hier gebeurt de inkorting in natura ter behoud van de goederen in de familie en ter bescherming van de kinderen. De begiftigde ondervindt ten gevolge hiervan geen onverantwoorde hinder omdat hij nog niet over de gelegateerde goederen beschikt. De veralgemeende reserve in waarde in hoofde van de kinderen staat enigszins in contrast met de concrete reserve van de langstlevende echtgenoot. In geval van aantasting van deze reserve kan de langstlevende echtgenoot wel een zakenrechtelijke aanspraak formuleren op de gezinswoning en het huisraad zelf (nieuw art. 920 §3 BW). Vanuit de gedachte dat het levenskader van de langstlevende echtgenoot zoveel als mogelijk moet kunnen worden voortgezet is dit vanzelfsprekend legitiem.

De inperking van de erfrechtelijke reserve van de kinderen en de fundamentele wijziging van de aard van deze reserve kan echter niet worden begrepen als een volstrekt onevenwichtige regeling waarbij de belangen van de kinderen danig worden achteruit gesteld ten voordele van de langstlevende echtgenoot. Een en ander moet worden genuanceerd.

Ten eerste heeft de wetgever de inperking van de reserve van de kinderen gecorrigeerd door te voorzien in een prioritaire aanrekening van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot op het beschikbaar deel van de nalatenschap en slechts voor het surplus (of overschot) op de reserve van de kinderen (nieuw art. 914 BW). Op deze manier blijft de reserve van de kinderen zoveel als mogelijk gevrijwaard en ontvangen zij hun reserve zoveel als mogelijk in volle eigendom. Dit is anders in het huidige erfrecht waar het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenoot naar

evenredigheid wordt toegerekend op de reserve van de kinderen en het beschikbaar deel van de nalatenschap.

Ten tweede kan de langstlevende echtgenoot niet langer de inkorting vorderen van de schenkingen die de erflater vóór zijn huwelijk met de langstlevende echtgenoot heeft gedaan (nieuw art. 915bis §2/1 BW).

Ten derde houdt een veralgemeende reserve in waarde in hoofde van de kinderen terwijl de langstlevende echtgenoot over een concrete reserve in natura beschikt als dusdanig geen achteruitstelling van de kinderen in. Er kan bezwaarlijk worden gewezen op het belang van het behoud van de goederen in de familie wanneer de erflater zelf deze goederen reeds uit het familievermogen heeft doen verdwijnen door het doen van schenkingen. De wetgever is overigens tegemoetgekomen aan deze bezorgdheid door te voorzien in een inkorting in natura van legaten aan derde-begiftigden (*cf. supra*).

Ten vierde heeft de wetgever ook bewust een aantal regels behouden die ook in het nieuwe erfrecht vorm geven aan het sterke en vrij onaantastbare karakter van de erfrechtelijke reserve van de kinderen. Zo heeft de erflater niet de mogelijkheid om de reserve te ontnemen in geval van bijvoorbeeld een volledig verstoorde verstandhouding met het kind. Zo ook werd er niet voor geopteerd om schenkingen na een bepaald tijdsverloop niet langer in aanmerking te nemen voor de reserve. De rechtsvergelijking leert dat de wetgever op beide punten anders had kunnen beslissen.[\[10\]](#)

Globale erfovereenkomst

Daar waar de wetgever bij de uittekening van het nieuwe erfrecht steeds het bereiken van een geherformuleerd evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de erflater voor ogen heeft gehouden, heeft de wetgever ook voor de erflater zelf de mogelijkheid ingevoerd om dergelijk evenwicht te creëren. In eerste instantie tussen al zijn kinderen, maar ook ten aanzien van zijn stiefkinderen en echtgenoot. Dit noemt men de globale erfovereenkomst (nieuw art. 1100/7BW).

Deze overeenkomst heeft in eerste instantie tot doel het bestaan van het evenwicht vast te stellen tussen de kinderen rekening houdend met de schenkingen of voordelen die deze kinderen hebben genoten of waarvan ze door de overeenkomst genieten vanwege hun ouder(s) en rekening houdend met de respectievelijke situatie van elk van hen. Mits de vaststelling van dit subjectief evenwicht brengt de ondertekening van de overeenkomst, in hoofde van de kinderen, de verzaking mee zowel aan de vordering tot inbreng als aan de vordering tot inkorting met betrekking tot de giften waarop de overeenkomst betrekking heeft (nieuw art. 1100/7 §6 BW).

In deze globale erfovereenkomst kan de beschikker ook schenkingen doen aan zijn stiefkinderen, dit zijn de kinderen van de langstlevende echtgenoot of wettelijk samenwonende worden toebedeeld, zij het dat hierbij geen afbreuk mag worden gedaan aan het evenwicht tussen de kinderen van beschikker (nieuw art. 1100/7 §5 BW). Op deze manier komt de wetgever opnieuw tegemoet aan de diversiteit in de samenlevingsvormen en de toename aan nieuw samengestelde gezinnen en de eventuele bekommernis van stiefouders om ook hun stiefkinderen te begunstigen.

De echtgenoot van de beschikker kan in deze overeenkomst tussenkomen teneinde hierin toe te stemmen, maar is hiertoe geenszins verplicht. Stemt de echtgenoot toe, dan heeft deze toestemming, behoudens andersluidende bepaling in de overeenkomst, de verzaking aan de vordering tot inkorting ten aanzien van de giften bedoeld in de overeenkomst tot gevolg en dit zelfs wanneer de echtgenoot zelf niet zou hebben genoten van enig gift of voordeel (nieuw art. 1100/7 §7 BW). Is de echtgenoot niet tussengekomen teneinde toe te stemmen in de overeenkomst en beschikt hij reeds op het tijdstip van de ondertekening van de erfovereenkomst over de hoedanigheid van echtgenoot van de beschikker, dan kan de langstlevende echtgenoot de vordering tot inkorting alsnog instellen na het openvallen van de nalatenschap van de beschikker. Heeft de langstlevende echtgenoot deze hoedanigheid van echtgenoot verkregen na de ondertekening van de globale erfovereenkomst kan hij de inkorting van de in de overeenkomst begrepen schenkingen niet vragen. Dit is ook logisch omdat het dan over voorhuwelijkse schenkingen gaat (*cf. supra*).

Besluit

Een samenlezing van nieuwe en gehandhaafde regels van erfrecht toont aan dat de wetgever een *geherformuleerd, nieuw* en *bij de tijd* gebracht evenwicht tussen de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de erflater heeft bewerkstelligd. In tegenstelling tot wat verkeerdelijk wordt beweerd, kan hierbij als dusdanig niet worden gesproken van een (uitgesproken) versterking van de langstlevende echtgenoot ten nadele van de kinderen van de erflater, of omgekeerd. Daar waar erfrechtelijke inperkingen of versterkingen ten voordele of ten nadele van een partij worden ingebouwd, gaan deze steeds gepaard met correctie- en compensatiemechanismen teneinde het oorspronkelijke evenwicht te doen herstellen of waarborgen. Met andere woorden: een waar verhaal van geven en nemen.

[Charlotte Declerck is hoofddocent Familie- en Erfrecht aan de Faculteit Rechten van de Universiteit Hasselt en advocate.]

Contact: charlotte.declerck@uhasselt.be

[1] Wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *BS* 1 september 2017, inwerkingtreding op 1 september 2018.

[2] *Cf. Parl. St. Kamer* 54- 2282/001, p. 5-6.

[3] Zie o.a. *Parl. St. Kamer* 54-2282/006, p. 83 (uiteenzetting door J.-L. Renchon) en *Parl. St. Kamer*, 54-2282/006, p. 86 (uiteenzetting door A.-Ch. Van Gysel). Zie ook de uiteenzetting door Q. Fischer, vertegenwoordiger van *avocats.be*, *Parl. St. Kamer* 54-2282/006, p. 67.

[4] Zie ook *Parl. St. Kamer* 54-2282/006, p. 108 (A.-L. Verbeke).

[5] *Parl. St. Kamer* 54-2282/006, p. 68.

[6] *Parl. St. Kamer* 54-2282/001, p. 30. Zie ook het advies van de Raad van State, zie *Parl. St. Kamer* 54-2282/002, p. 19.

[7] Zie hierover onder andere C. Jaumain, “De omzetting van het vruchtgebruik na de wet van 19 juni 2016”, *T. Not.* 2017, 3-16; M. Puelinckx-Coene, “Moet de gekapitaliseerde waarde van vruchtgebruik voortaan berekend worden overeenkomstig het herhaaldelijk gewijzigde artikel 745sexies BW”, in W. Pintens en Ch. Declerck (eds.), *Patrimonium 2016*, Brugge, die keure, 2016, p. 179-199; M. Puelinckx-Coene, “De wet van 22 mei 2014 bracht helaas geen rust inzake de waardering van levenslang vruchtgebruik bij kapitalisatie of bij omzetting van het vruchtgebruik van de langstlevende echtgenote of wettelijk samenwonende”, *T. Not.* 2015, 290-334.

[8] *Parl. St. Kamer* 54-2282/001, p. 14 en p. 73.

[9] Zie hierover W. Pintens, Ch. Declerck, J. Du Mongh en K. Vanwinckelen, *Familiaal*

vermogensrecht, Antwerpen, Intersentia, 2010, p. 1173 e.v.

[10] Zie hierover W. Pintens, Ch. Declerck, J. Du Mongh en K. Vanwinckelen, *Familiaal vermogensrecht*, Antwerpen, Intersentia, 2010, p. 1176-1777.